

Татаров Олег Юрійович –
кандидат юридичних наук,
начальник навчального центру
післядипломної освіти КНУВС

СЛІДЧІ ПІДРОЗДІЛИ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ

Розглянуто актуальні питання реформування слідчих підрозділів, зокрема органів внутрішніх справ України. Узагальнено результати проведення експерименту з апробації нової системи підпорядкування слідчих підрозділів органів внутрішніх справ України у 2002–2003 рр.

Рассмотрены актуальные вопросы реформирования следственных органов, в том числе и органов внутренних дел Украины. Обобщены результаты проведения эксперимента с апробации новой системы подчинения следственных подразделений органов внутренних дел Украины у 2002–2003 гг.

Vital questions of reformation of investigation departments have been reviewed, especially bodies of internal affairs of Ukraine. The experimental results of approbation of the new system of submission of investigation departments of bodies of internal affairs of Ukraine of Ukraine in 2002–2003 have been generalized.

Ключові слова: кримінальне судочинство; реформування слідчих підрозділів; органи досудового слідства; органи внутрішніх справ; розслідування кримінальних справ; експеримент; слідчий.

У рамках правової реформи в Україні особлива увага приділяється удосконаленню кримінального судочинства. Інтерес суспільства до проблем кримінального процесу обумовлений специфікою цього виду діяльності. Для захисту суспільства та держави від злочинності посадові особи правоохоронних органів наділені правом застосування примусу, що стосується прав та свобод громадян.

Більшість останніх змін та доповнень до кримінально-процесуального законодавства пов'язані з діяльністю слідчого. Це – "своєрідна реакція" держави на погіршення криміногенної обстановки. Адже сучасний стан злочинності характеризується тим, що нині вона не має тенденції до зниження, залишається складною і в низці регіонів сві-

ту має тенденцію до все більшого загострення та розширення меж просторового впливу. Не є винятком у цьому й Україна [1, с. 18].

Актуальність цієї проблематики пояснюється й тим, що Конституція України визначила необхідність сформування системи органів досудового слідства і введення в дію законів, що регулюють її функціонування (ст. 9 Перехідних положень).

Сьогодні існують різні думки щодо шляхів удосконалення діяльності органів досудового слідства в умовах реформування національного законодавства, зокрема: залишення слідчих підрозділів у складі державних органів, у яких вони функціонують; передача всіх слідчих апаратів до органів прокуратури; концентрація розслідування всіх кримінальних справ у слідчому апараті органів внутрішніх справ; відокремлення слідчого апарату від міліції та зосередження його в окремій Державній адміністрації в системі МВС; створення слідчого апарату в органах юстиції; створення незалежного слідчого апарату; покладення функції досудового розслідування на органи судової влади тощо.

Проте слід об'єктивно визнати, що на професійно-кадровому рівні, а тим більш ментально реалізація зазначених позицій досить складна, оскільки держава і суспільство ще не готові найближчим часом запровадити іншу організацію досудового провадження, ніж та, що нині функціонує.

Принципова необхідність реорганізації слідчих підрозділів безсумнівна, оскільки зміни, що відбуваються в соціально-економічному, правовому житті суспільства, вносять корективи в завдання слідчої діяльності та змінюють можливості, які надаються державою для функціонування її розвітки [2, с. 158].

У кримінально-процесуальній літературі питанням організації досудового провадження присвячено праці вітчизняних та зарубіжних учених, а також практичних працівників, зокрема В. С. Балакшина, О. В. Бауліна, В. П. Бахіна, В. І. Галагана, Ф. Ю. Бердичевського, І. Д. Гончарова, К. Ф. Гуценка, В. П. Даневського, В. М. Даниленка, Ю. В. Дерішева, А. Я. Дубинського, З. З. Зінатулліна, А. В. Іщенка, Л. М. Карнеєвої, М. Ч. Когамова, П. В. Коляди, А. Ф. Коні, А. М. Ларіна, С. Л. Лимарченка, Є. Д. Лук'янчикова, В. С. Кузьмічова, С. П. Мітрічева, А. Р. Михайленка, М. М. Михеєнка, В. П. Півненко, М. А. Погорецького, Б. В. Романюка, В. М. Савицького, Р. Ю. Савонюк, К. В. Теребшова, В. М. Тертишника, П. В. Цимбала, О. І. Чистякова, Є. О. Щербинського та інших, які певною мірою сприяли вирішенню низки актуальних питань судочинства [3–32].

Водночас деякі питання потребують додаткового вивчення, зокрема, удосконалення організаційно-правових засад діяльності слідчого апарату органів внутрішніх справ України, слідчі якого розслідують понад 90 % усіх злочинів, що реєструються в державі.

Розглядаючи еволюцію досудового слідства, більшість науковців схиляються до думки про те, що досудове слідство органів внутрішніх справ у своєму розвитку пройшло три основних історичних етапи: 1) 1864–1917 рр.; 2) 1918–1991 рр.; 3) 1991 р. – до сьогодні [26, с. 216].

Одну з останніх спроб його реорганізації було здійснено у 1987 році, коли, згідно з наказом МВС СРСР, запроваджувався експеримент з перебудови слідчого апарату в МВС Білоруської та Естонської РСР, УВС Волгоградського та Свердловського облвиконкомів. Згодом дію експерименту було поширено й на частину Української РСР. Керівництво МВС СРСР зазначало, що “... наказ про проведення експерименту – це не примха, а ґрунтовно опрацьований документ, прийняття якого зумовлено необхідністю життєвих реалій. Робота з опрацювання реорганізації слідчого апарату була тривалою, а у 1987 р. – вступила в етап розробки конкретних пропозицій” [33; 34].

Експеримент спрямовувався на перевірку на практиці ефективності роботи слідчих підрозділів з підпорядкуванням “по вертикалі” та обґрунтування необхідності скасування дізнання як форми розслідування злочинів. У процесі апробації нової системи підпорядкування слідчих органів, з урахуванням думок різних сторін, у тому числі й не прихильників реформи, щодо її слабких місць та негативних виявів, було опрацьовано комплекс питань, пов’язаних з діяльністю слідчого апарату в нових умовах, та внесено пропозиції щодо коригування відповідних нормативно-правових актів.

Однак уже невдовзі – через два роки (у 1989 р.), проведення експерименту поступово “згорталось” і було припинено. Головними причинами цього було небажання керівників органів внутрішніх справ втратити важелі управління слідчим апаратом і погодитись з тим, що “процесуально незалежні” слідчі об’єктивно оцінюватимуть надані органами дізнання матеріали про злочин.

Спроби реорганізації слідчого апарату органів внутрішніх справ були й в роки незалежності України, коли, використовуючи досвід СРСР, було запропоновано інше бачення із зазначеного питання.

Відповідно до наказу МВС України № 295 від 26 березня 2002 р., у період з 1 квітня до 31 грудня 2002 р. у Головному управлінні – Управлінні Міністерства внутрішніх справ (ГУ–УМВС) України в Автономній Республіці Крим, Київській, Донецькій та Одеській областях проводився експеримент з апробації діяльності слідчих підрозділів органів внутрішніх справ: слідчі управління ГУ–УМВС України в областях підпорядковувалися безпосередньо Головному слідчому управлінню (ГСУ) МВС України, а слідчі відділи (відділення) міських, районних, міськрайонних, лінійних управлінь (відділів) – слідчим управлінням ГУ–УМВС України в областях [35].

Начальник ГСУ МВС України наділявся повноваженнями з призначення та звільнення з посад начальників, перших заступників та

заступників начальників слідчих управлінь ГУ–УМВС України в областях, присвоєння слідчим чергових спеціальних звань до “підполковника міліції” включно. Посади заступників начальників міських, районних, міськрайонних, лінійних відділів – начальників слідчих відділів (відділень) реорганізувалися на посади начальників слідчих відділів (відділень). На відповідні служби ГУ–УМВС покладалися функції з фінансового та матеріально-технічного забезпечення слідчих підрозділів (службовий автотранспорт, приміщення, криміналістична й організаційна техніка тощо).

Таким чином, слідчі підрозділи виводилися з прямого підпорядкування керівників міськрайлінорганів, за якими залишалися лише функції координації взаємодії слідчих і працівників підрозділів дізнання, вжиття заходів із забезпечення ефективності експерименту.

За рішенням керівництва МВС України, у зв'язку з необхідністю більш ґрунтовної апробації зміненого режиму підпорядкування слідчих органів, експеримент продовжено ще на рік – до 31 грудня 2003 р. [36].

Аналіз роботи слідчих підрозділів за 2002 р. свідчить про те, що запровадженими організаційними та практичними заходами вдалося значно поліпшити кількісні та якісні показники слідчої практики.

Так, на належному рівні забезпечено дотримання конституційних прав громадян при застосуванні примусових заходів – не зафіксовано жодного випадку порушення законності з боку слідчих (у 2001 р. – два). До 43,1 % (+ 2,1 % порівняно з 2001 р.) збільшилася кількість справ, в яких завершилось досудове слідство: у ГУ–УМВС Автономної Республіки Крим – 51,9 % проти 46,5 %, у Донецькій області – 40,1 % проти 37,3 %, у Київській – 46,5 % проти 43,9 %, в Одеській – 42,7 % проти 39,2 %.

Покращився і показник направлення слідчими кримінальних справ з обвинувальним висновком до суду: ГУ–УМВС в Автономній Республіці Крим – на 23,6 %, в Одеській області – на 10 %, у Донецькій – на 4,7 %. Проте в ГУ МВС України в Київській області зафіксовано зниження на 7,5 %. Залишок кримінальних справ, за якими не завершено досудове слідство, у ГУ–УМВС України в Автономній Республіці Крим знизився з 29,5 до 17,6 %, у Донецькій області – з 26,5 до 25,5 %, у Київській – з 28,9 до 27,7 % та в Одеській – з 24 до 21,8 %. Прослідковувалося також зменшення майже вдвічі випадків зупинення досудового слідства (наприклад, в Одеській – з 1218 до 648 справ). Зросла якість досудового слідства – на 33 % менше порівняно з 2001 р. прокурором і судом повернуто справ для проведення додаткового розслідування.

Нова система підпорядкування слідчих підрозділів органів внутрішніх справ позитивно вплинула й на зміцнення професійного ядра слідчих – понад 80 % з них мали вищу юридичну освіту, значно скоротилась плинність кадрів (так, в УМВС України в Донецькій області у 2001 р. звільнилося 87 слідчих, у 2002 – 45, а за шість місяців 2003 р. – лише сімнадцять, з яких шість – у зв'язку з досягненням

граничного віку проходження служби). Обмежувалося залучення слідчих до виконання не властивих їм функцій (охорона громадського порядку, чергування в підрозділах внутрішніх справ, конвоювання заарештованих та осіб, відносно яких обрано запобіжні заходи тощо).

Налагоджена співпраця слідчих із підрозділами боротьби з економічною злочинністю сприяла реальному збільшенню (на 80 %) відшкодування завданих економічними злочинами збитків. Значно покращився особистий вклад слідчих у розкриття злочинів.

Керівництво підрозділів внутрішніх справ особисто контролювало виконання оперативними працівниками доручень та вказівок слідчого, що сприяло вчасному направленню кримінальних справ до суду. Покращилась взаємодія слідчих підрозділів з органами дізнання, зокрема щодо організації оперативного супроводження кримінальних справ та виконання доручень і вказівок слідчих.

Здійснювалася також більш якісна дослідча перевірка та було дотримано термінів її проведення, оскільки це питання перебувало на постійному спільному контролі в начальника органу внутрішніх справ та начальника слідчого підрозділу. Проте непоодинокими залишалися випадки порушення вимог п. 2.1.1 "Інструкції з організації взаємодії слідчих з органами дізнання" щодо направлення до слідчих підрозділів неналежно оформлених матеріалів дослідчої перевірки [37].

Недостатньо налагоджена щодо деяких питань взаємодія слідчих з оперативними працівниками призводила до затягування розслідування без об'єктивних причин. Зокрема, особам пред'явлено обвинувачення про вчинення злочину та виставлено статистичні картки форми № 4, але в понад двомісячний термін не проводилося слідчих дій (Донецька область – 25 випадків, Одеська – 28).

До проблем, яким не приділялася належна увага з боку керівництва органів внутрішніх справ, слід також віднести й недотримання строків передачі до слідчих підрозділів кримінальних справ, порушених дізнавачами за фактами вчинення тяжких злочинів, відсутність посад помічників слідчих та неукomплектованість посад експертів-криміналістів.

Під час експерименту виникла значна кількість питань, не врегульованих Кримінально-процесуальним кодексом та наказами МВС України. Це, насамперед, стосувалося прийому, звільнення та поновлення на службі в органах внутрішніх справ слідчих, а також їх переведення. Відмічалася неякісна підготовка матеріалів для присвоєння перших та чергових спеціальних звань (порушення встановленої форми й термінів підготовки подань, відсутність інформації про складання заліків із професійної підготовки тощо). У зв'язку з неналежним науково-методичним забезпеченням (відсутність методичних рекомендацій, оглядів слідчої практики, інформаційних листів), недостатньою була професійна підготовка слідчих з актуальних питань кримінального судочинства.

У формуванні фахової майстерності слідчих важливу роль відіграло проведення науково-практичних конференцій та навчальних зборів з підвищення кваліфікації із залученням науковців вищих навчальних закладів МВС України, представників прокуратури та суду, що було каналом отримання додаткової інформації про нові засоби слідчої діяльності.

Не сприяла ефективному виконанню завдань кримінального судочинства й надмірна завантаженість слідчих кримінальними справами. Адже кадровий некомплект слідчих підрозділів на 1 вересня 2002 року становив 4,7 % (ГУ–МВС України в Автономній Республіці Крим – 5,5 %, Київській – 5 %, в Одеській – 4,5 % та Донецькій областях – 3,9 %) та їх плінність (лише у 2003 році з ОВС звільнено 841 слідчого, з яких 228 (27,1%) – у зв'язку з досягненням граничного віку, 448 (53,3 %) – за власним бажанням, 86 (10,2 %) – за станом здоров'я та 78 (9,3%) – через негативні мотиви).

Створення за ініціативою ГСУ МВС України у слідчих управліннях відділень по роботі з персоналом певною мірою сприяло вирішенню кадрових проблем (суттєво покращилось комплектування слідчих підрозділів, 100 % випускників слідчих факультетів вищих навчальних закладів МВС України призначалися за фахом).

Водночас покращання організації розслідування лише екстенсивним шляхом (збільшенням працівників штатного складу) не є цілком ефективним, оскільки, по-перше, має певну межу, по-друге, не є принциповим засобом розв'язання суперечностей між потребами конкретної сфери діяльності й можливостями держави [2, с. 159].

З аналізу матеріалів можна зробити висновок, що експеримент з апробації оновленої системи підпорядкування слідчих підрозділів усе ж таки підвищив відповідальність як керівників слідчих підрозділів, так і начальників міських та районних органів внутрішніх справ за результати роботи.

Крім того, опитування 127 начальників слідчих відділів та слідчих з регіонів, в яких проводився експеримент, які проходили навчальні збори з підвищення кваліфікації у Київському національному університеті внутрішніх справ, протягом 2008–2009 рр., показало, що більшість з них позитивно сприйняла запропоновану систему підпорядкування слідчих підрозділів, мотивуючи це підвищенням авторитету слідчих та покращанням певною мірою умов праці. Хоча є і безліч недоліків, як наприклад: ініціатива керівництва МВС України не завжди супроводжувалася підтримкою керівників нижчих рівнів; керівники деяких органів внутрішніх справ не були налаштовані на експеримент і не сприяли його проведенню; істотний розрив між реальними потребами слідчих підрозділів та наданими їм можливостями (насамперед процесуальні та фінансові); відсутність удосконаленого критерію оцінки роботи слідчих (кількість і категорія кримінальних справ, їх складність, застосування технічних засобів, наявність співучасників, час для про-

ведення слідчих дій та ін.); незабезпеченість слідчих науково-методичними матеріалами з розслідування злочинів; брак коштів для фінансування слідчих підрозділів; незадовільні житлові умови, незабезпеченість житлом, низька заробітна плата, що спонукає до винайдення додаткового заробітку (іноді з порушенням закону); недосконала система соціального захисту тощо.

У зв'язку з незначним строком проведення експерименту та не залученням до нього слідчих підрозділів УМВС України з усіх регіонів держави, не було встановлено обґрунтованих підстав для категоричного висновку про необхідність докорінної зміни в організації діяльності слідчих підрозділів органів внутрішніх справ. Доцільніше було б здійснювати поступове, поетапне їх реформування з відповідним фінансовим, методологічним та науковим забезпеченням. Як слушно зауважив із цього приводу Б. В. Романюк, інститут досудового слідства – “живий організм” і радикальні та непродумані заходи можуть призвести до соціально небезпечних наслідків [38, с. 458].

Зруйнування напрацьованої роками ефективної системи взаємодії слідчих з оперативними працівниками призведе до послаблення боротьби зі злочинністю. Тому головною метою реформування повинно стати збереження існуючого потенціалу слідчих і його подальший розвиток, зміцнення кадрової та матеріально-технічної бази органів досудового слідства органів внутрішніх справ.

У контексті розгляду створення окремого слідчого апарату, насамперед, слід зважати на те, що у зв'язку із скрутним фінансовим становищем у державі такий крок буде поспішним і не дасть очікуваних результатів. Про це свідчить також досвід організації слідчого апарату в Республіці Казахстан, в якій новостворений Державний Слідчий Комітет, незважаючи на високий показник протидії злочинності, було з часом ліквідовано, й одна з головних причин цього – відсутність належного державного фінансування [39].

Реформуванню слідчих підрозділів заважає також не прийняття протягом тривалого часу нового Кримінально-процесуального кодексу. Адже саме на законодавчому рівні мають бути вирішені всі проблеми кримінально-процесуальної діяльності слідчих та визначено роль і місце слідчого апарату в системі органів державної влади.

Отже, реалізація більшості ідей стосовно перепідпорядкування слідчих підрозділів матиме значні труднощі, оскільки держава й суспільство поки ще не готові нічого протиставити існуючій моделі розслідування злочинів. Вважаємо, що слідчий апарат повинен зосереджуватись в органах внутрішніх справ з подальшим його реформуванням, відповідним законодавчим і фінансовим підкріпленням, без руйнування професійного ядра кадрового апарату слідчих підрозділів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Карпов Н. С. Злочинна діяльність : [монографія] / Карпов Н. С. – К. : Вид-во Семенка Сергія, 2004. – 310 с.
2. Кузьмічов В. С. Слідча діяльність : характеристика та напрями удосконалення : [монографія] / В. С. Кузьмічов, Ю. М. Черноус. – К. : ЗАТ “НІЧ-ЛАВА”, 2005. – 448 с.
3. Балакшин В. С. Нужен следственный комитет / В. С. Балакшин // Социалистическая законность. – 1991. – № 2. – С. 28–29.
4. Баулін О. В. До проблеми організаційної побудови органів досудового слідства / О. В. Баулін // Вісник Одеського юридичного інституту. – 2000. – № 4. – С. 199–202.
5. Проблемы рационализации следствия // Теоретические и практические проблемы обеспечения раскрытия и расследования преступлений криминалистическими методами и средствами / [Бахин В. П., Ищенко А. В., Кузьмичёв В. С., Цымбал П. В.]. – К., 1992. – С. 66–74.
6. Бердичевский Ф. Ю. О реорганизации предварительного следствия / Ф. Ю. Бердичевский, О. І. Чистяков // Социалистическая законность. – 1957. – № 2. – С. 21–24.
7. Галаган В. І. Правові та криміналістичні проблеми вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності (на матеріалах органів внутрішніх справ України) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 “Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність” / В. І. Галаган. – К., 2003. – 43 с.
8. Гончаров И. Д. Развитие советского законодательства о процессуальном положении следователя : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право” / И. Д. Гончаров. – Х., 1974. – 24 с.
9. Гуценко К. Ф. Следственный комитет – благо ли? / К. Ф. Гуценко // Социалистическая законность. – 1991. – № 3. – С. 18–20.
10. Даневский В. П. Наше предварительное следствие, его недостатки и реформа / Даневский В. П. – М. : Товарищество Скоропечати А. А. Левенсон, 1895. – 156 с.
11. Даниленко В. Незалежній Україні – незалежне слідство / В. Даниленко // Голос України. – 1992. – № 16. – С. 75–82.
12. Деришев Ю. В. Предварительное следствие: исследование или преследование / Деришев Ю. В. – М. : Юрид. лит., 2002. – С. 34–35.
13. Дубинський А. Я. Потрібен єдиний слідчий апарат / А. Я. Дубинський // Іменем закону. – 1992. – № 23. – С. 36–42.
14. Дубинский А. Я. Производство предварительного расследования органами внутренних дел : [учеб. пособие] / Дубинский А. Я. – К. : НИИРИО КВШ МВД СССР, 1987. – 84 с.
15. Уголовно-процессуальная деятельность на предварительном следствии и перспективы ее совершенствования в условиях перестройки : материалы междуз. сб. науч. тр. [“Проблемы повышения качества уголовно-процессуальной деятельности в условиях перестройки”]. – Ижевск, 1989. – С. 5–13.

16. Карнеева Л. М. Где быть следственному аппарату / Л. М. Карнеева // Социалистическая законность. – 1991. – № 2. – С. 26–28.
17. Когамов М. Ч. Предварительное расследование уголовных дел в Республике Казахстан : состояние, организация, перспективы : [монография] / Когамов М. Ч. – Алматы : ТОО “Аян Эдет”, 1998. – 176 с.
18. Коляда П. В. Проблеми досудового слідства у кримінальному процесі / Коляда П. В. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 207 с.
19. Кони А. Ф. Собрание сочинений : в 8 т. / Кони А. Ф. – М. : Юрид. лит., 1966. – Т. 3. – 386 с.
20. Ларин А. М. Каким быть следственному аппарату / А. М. Ларин // Советское государство и право. – 1991. – № 1. – С. 30–39.
21. Лимарченко С. Л. Основные этапы развития органов предварительного расследования Украинской ССР : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.7.15 / С. Л. Лимарченко. – К., 1972. – 22 с.
22. Лукьянчиков Е. Д. Познание природы следственной деятельности как основа ее совершенствования / Е. Д. Лукьянчиков, В. С. Кузьмичев // Проблемы совершенствования деятельности следственных и экспертных подразделений органов внутренних дел : сб. науч. тр. – Волгоград, 1989. – С. 26–29.
23. Митричев С. П. О едином следственном аппарате / С. П. Митричев // Известия. – 1957. – № 155. – С. 117–122.
24. Михайленко А. Р. Расследование преступлений: законность и обеспечение прав граждан : науч.-практ. изд. / Михайленко А. Р. – К. : Юринком Інтер, 1999. – 448 с.
25. Михеенко М. М. Проблеми розвитку кримінального процесу в Україні. Вибрані твори / Михеенко М. М. – К., 1999. – 220 с.
26. Погорецкий М. А. Досудове слідство України: історія та сучасність / М. А. Погорецкий // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України. – 2002. – № 3. – С. 216–228.
27. Романюк Б. В. До проблеми перебудови досудового слідства / Б. В. Романюк // Адвокат. – 2005. – № 1. – С. 12–15.
28. Савонюк Р. Ю. Досудове слідство сьогодні і завтра : матеріали наук.-практ. конф. [“Теорія та практика застосування чинного кримінального і кримінально-процесуального законодавства у сучасних умовах”], (Київ, 25 квіт. 2002 р.). – К. : НАВСУ, 2002. – Ч. 1. – С. 174–176.
29. Терешшов К. В. К вопросу о реформе предварительного расследования: отклики / К. В. Терешшов // Советское государство и право. – 1957. – № 8. – С. 124–129.
30. Тertiшник В. М. Удосконалення процесуального статусу слідчого: старі та нові проблеми / В. М. Тertiшник // Вісник прокуратури. – 2002. – № 1 (13). – С. 38–44.
31. Півненко В. Слідчий комітет: судове чи відомче слідство / В. Півненко // Право України. – 2000. – № 10. – С. 57–58.
32. Щербинский Е. О месте следственного аппарата / Е. Щербинский // Социалистическая законность. – 1988. – № 11. – С. 22–23.

33. О проведении эксперимента по перестройке системы следственного аппарата органов внутренних дел : приказ МВД СССР от 14 авг. 1987 г. № 163.

34. О расширении эксперимента по перестройке системы следственного аппарата органов внутренних дел : приказ МВД СССР от 20 янв. 1988 г. № 12.

35. Про проведення експерименту з апробації нової системи підпорядкування слідчих підрозділів органів внутрішніх справ України : наказ МВС України від 26 берез. 2002 р. № 295.

36. Про продовження терміну дії експерименту з апробації нової системи підпорядкування слідчих підрозділів органів внутрішніх справ України : наказ МВС України від 29 груд. 2002 р. № 1356.

37. Інструкція з організації взаємодії слідчих з органами дізнання, затверджена наказом МВС України від 26 берез. 2002 р. № 295.

38. Романюк Б. В. Органи досудового слідства і суд // Б. В. Романюк // Держава і право. – 2005. – Вип. 27. – С. 456–462.

39. Когамов М. Ч. Государственный следственный комитет: версии, опыт, проблемы, решения : [монография] / Когамов М. Ч. – Алматы : Желжарты, 1997. – 176 с.